

Id-Difiza Militari taż-Żejtun mill-Era Medjevali sas-Seklu 20

Kav. Jonathan Paul Cuschieri KLJ

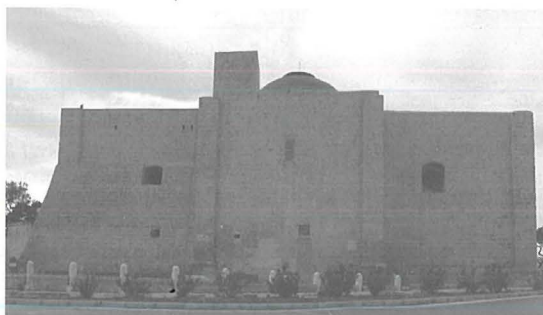
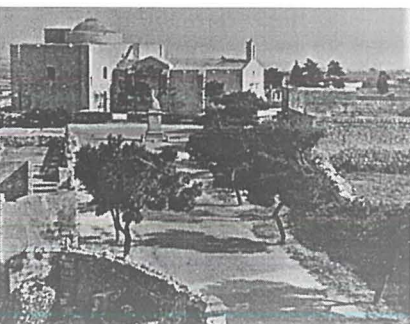
Perjodu Medjevali u tal-Kavallieri

Iż-Żejtun jinsab strateġikament bejn tliet portijiet importanti, dak tal-Marsa fit-Tramuntana, u dawk ta' Marsaxlokk u Marsaskala fin-Nofsinhar. Għal sekli sħaħ u saħansitra wara l-miġja tal-Ordni ta' San Ġwann f'Malta, il-viċinanza tal-baħar ħabet magħha theddida minn attakki kemm ta' kursari Għarab kif ukoll Torok. In-nuqqas ta' fortifikazzjonijiet kemm fil-Casale kif ukoll mal-kosta ħalla liż-Żwieten kontinwament esposti għall-periklu u f'każ ta' attakk, dawn ma kellhomx għażla ħlief li jaħarbu lejn l-Imdina. Wara l-1494, il-ftehim inbidel, u ż-Żwieten setgħu jstknenu ħafna eqreb, f'Sant Anġlu. Miżura oħra preventiva kienet il-bini ta' numru ta' torrijiet bl-iskop ewlieni li jagħtu s-sinjali li kien hej l-għadu, biex in-nies jaħarbu jew jistaħbew, u d-dejma tinħabar. Wieħed minn dawn it-torrijiet twaqqaf ħdejn il-Kappella qadima ta' San Girgor. Kemm it-torri u anke l-kappella ħew inkorporati fil-knisja kif nafuha llum li nbriet fis-seklu 16, b'passaħħi sigrieti fil-ħitan li kienu jservu ta' kenn għall-għassiesa. Torri ieħor, imsejjaħ it-Torri ta' Ingraw ħie mibni minn membru tal-kontinġent taż-Żejtun, Clemente Tabone, fl-1603 f'Hal Tmin jew fiż-żona ta' Misraħ Strenju. Dan iżżarma fis-seklu għoxrin, meta l-fdalijiet tiegħu ntużaw biex tinbena struttura rurali.

Skont leħġendi lokali, mara kellha ħolma li fiha deherilha San Ġwann u talabha tavża lill-Gran Mastro biex jiffortifika ż-żona ta' Marsaxlokk peress li kien imminenti attakk ieħor minn dik l-

akwata. Il-Gran Mastro Alof de Wignacourt ma ta ebda importanza lill-ħolma, imma wara li l-attakk seħħ verament beda minnufih il-proċess li wassal għall-kostruzzjoni tat-Torri San Luċjan, magħruf ukoll bħala l-Forti ta' San Luċjan u msemmi hekk f'għieħ Knisja Franciża fejn kien tgħammed Wignacourt. It-Torri nbena fuq il-kosta bejn Marsaxlokk u Birżebbuġa bejn l-1610 - 1611 bi spiża ta' 11,745 skud. It-tieni l-akbar torri tal-għassa f'Malta, wara dak ta' San Tumas, kien armat b'madwar 6 kanuni kif ukoll munizzjon u armamenti oħra. Kappella żgħira interna kellha pittura titolari tal-martirju ta' San Luċjan li tmexxiet għall-knisja parrokkjali ta' Hal Tarxien fl-1799 fi żmien l-irvelli kontra l-Franciżi.

Fis-6 ta' Lulju, 1614, forza Torka ta' sittin bastiment intlemmet dieħla biex tiżbarka fil-Bajja ta' Marsaxlokk. It-Torri ta' San Luċjan fetaħ in-nar fuq il-flotta Torka li kellha tirtira lejn il-Bajjiet ta' San Tumas u Marsaskala, biex tiżbarka minn hemm. Peress li t-tieni torri, dak ta' San Tumas, kien għadu fil-faži inizjali tal-kostruzzjoni tiegħu, din id-darba l-għadu ma sab ebda tfixkil. Dan l-attakk baqa' magħruf bħala l-aħħar ħbit u ħalla

herba fiż-Żejtun u fl-inħawi qabel mat-Torok ħew imħieghla jirtiraw mill-milizzji Maltin u l-kavallerija tal-Ordni.

Għaldaqstant, wara l-ħbit, ix-xogħol fuq it-tieni torri tkompla minnufih. It-Torri ta' San Tumas inbena fuq il-kosta fil-post eżatt fejn kien żbarka l-għadu magħruf bħala tal-Hamrija u ha l-isem ta' kappella ddedikata lil San Tumas li kienet tinstab fil-qrib. L-ispiza kienet ta' ftit iktar minn 13,450 skud u b'hekk kien it-tieni l-aktar torri li sewa flus, u t-tielet wieħed li hie ffinanzjat personalment minn Wignacourt stess. Huwa ħafna ikbar minn dawk li normalment jidhru fuq il-kosta għax kien maħsub biex jiddefendi l-bajja u jintuża bħala armerija apparti li jservi funzjoni bħala torri tal-għassa. Għandu ħitan ħoxnin ħafna u erba' turretti kantjonati pentagonali li jisporhu 'l barra fuq kull kantuniera. Imdawwar b'foss imqatta' fil-blat, id-dħul kien permezz ta' drawbridge tal-injam li għadu parzjalment intatt u l-uniku wieħed li baqa' f'Malta.

Apparti dawn l-isforzi min-naħa tal-Ordni, iż-Żwieten bnew numru ta' strutturi oħra madwar ir-raħal bħat-Torri tal-Mozz fl-1628, it-Torri ta' Sant' Antnin fuq ix-xaqliba ta' Wied il-Għajn, it-Torri tal-Buttar u Torri tal-Gardiel.

It-Torri Mamo nbena fl-1657, bħala abitazzjoni fortifikata biex tippotehi lill-membri tal-istess familja, ħirien u dawk li kienu jaħdmu fl-għelieqi tal-madwar. Il-familja Mamo bniet ukoll kappella fil-qrib immedjat iddedikata lil San Gejtanu u sena wara, l-imsemmi Clemente Tabone bena l-kappella ta' San Klement eżattament fl-inħawi fejn iż-Żwieten għelbu lit-Torok fil-ħbit tal-1614 bħala ringrazzjament tal-ħelsien mill-attakk u wegħda li kien għamel.

Fl-1659, tlestew erba' torrijiet tal-għassa tul il-kosta mill-Gran Mastru de Redin. Dawn kienu ta' Xrobb l-Għaħin (Torre di Siuarep), fil-limiti ta' Marsaxlokk, it-torri taż-Żonqor, (Torre di Zoncol), in-naħa ta' Marsaskala, li ssostitwixxa post tal-għassa medjevali li kien jinstab hemmhekk, it-torri ta' Delimara (Torre della Limara), u dak ta' Bengħisa (Torre di Benissa magħruf anke bħala t-Torri l-Aħmar), ukoll flok post tal-għassa medjevali.

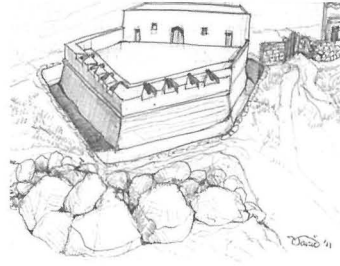
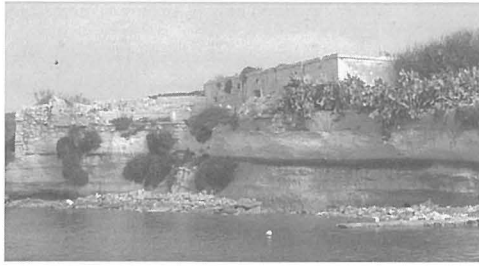
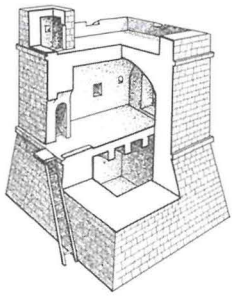

Minkejja t-theddida dejjem tonqos ta' attakki mill-baħar, u nuqqas ta' qbil fi ħdan l-Ordni nnifisha dwar jekk tinvestix f'aktar fortifikazzjonijiet, komplew jinbnew aktar difiżi kostali madwar il-gżejjer. Wara żjara f'Malta mill-inħiniera militari Fontet u Arginy fl-1714, u dik ta' Philip de Vendome fis-sena ta' wara, hiet approvata firxa shiħa ta' fortifikazzjonijiet ħodda madwar iż-Żejtun, li kienet tikkonsisti prinċipalment minn serje ta' batteriji u entrenchments kostali f' Marsaxlokk u Marsaskala.

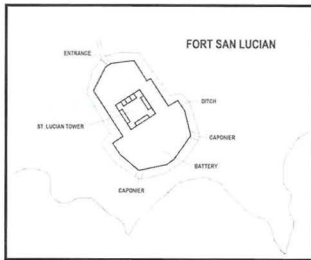
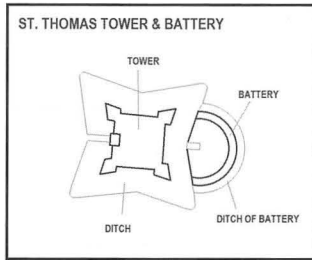
Fil-Bajja ta' San Tumas inbnew żewġ batteriji, dik ta' Riħama, magħrufa wkoll bħala l-Batteria ta' Ducluseaux jew Tal-Francis, u l-Batterija tal-Maħsel. Dawn tlestew fl-1716 bħala parti mill-ewwel fażi ta' bini ta' batteriji kostali u kienu mqassmin l-istess, fuq in-naħiet opposti tal-bajja jħarsu lejn xulxin.

Kemm il-Batterija ta' Riħama kif ukoll ta' Maħsel kienu mfasslin fuq pjanti simili, bi pjattaforma pentagonali u blockhouse. Dik ta' Riħama oriħinarjament kellha redan forma ta' V li jpprotehi d-daħla tagħha u kienet imdawra b'foss. Il-blockhouse tagħha, li kienet waħda mill-ikbar mibnija f'batterija kostali tal-Ordni, kienet maqsuma fi tliet kmamar; waħda kbira ċentrali għall-akkomodazzjoni tat-truppi, u t-tnejn l-oħra fil-ħnub għall-ħażna tal-porvli u tal-ikel. Taħt il-kmamar kienet tinstab ċisterna maqtuha fil-blat. Kemm il-kmamar tal-ħenb kif ukoll tan-nofs kellhom l-aperturi jagħtu u jħarsu fuq il-pjattaforma, u l-entrata kienet min-naħa ta' wara.

Fl-istess żmien it-Torri ta' San Tumas ħie msaħħaħ biż-żieda ta' batterija, u madwar San Luċjan twaqfset batterija tal-artillerija, li wara rinnovazzjoni fl-aħħar f'it snin tal-Ordni f'Malta beda jisejjah Forti de Rohan. Fir-raħal immifsu nbena wkoll it-Torri ta' Vendome fl-1715.

Fl-1761, ħew miżjuda numru ta' entrenchments ħdejn il-Batterija tal-Maħsel, madwar it-Torri ta' Xrobb l-Għaħin u dak ta' Bengħajsa, armat b'għaxar kanuni.

Wieħed mill-aħħar interventi tal-Ordni fiż-żona kienet batterija tal-artillerija li nbriet ħdejn it-Torri ta' Delimara fl-1793. Kemm it-torri kif ukoll il-batterija thattew aktar tard mill-Ingliżi biex ma jfixklux il-mira tal-kanuni ta' Forti Delimara u l-istess ħara fil-każ tat-Torri u l-Entrenchment ta' Bengħajsa meta nbriet il-Fortizza ta' Bengħajsa.

Żmien il-Francīzi

Meta Napuljun ħa f'idejh il-gzejjer fl-1798, il-fortifikazzjonijiet mibnija mill-Ordni madwar iż-Żejtun ma tantx servew ta' tfixkil għall-armata Francīza, u l-Casale kien wieħed minn tal-ewwel li waqa' f'idejn l-invażuri. Dan minkejja reżistenza iebsa mill-Forti San Luċjan u ħlied vjolenti fl-inħawi

tal-Ponta ta' Delimara, li forsi bil-Malti għalhekk misjuba bħala t-Taqtiegħa ta' Delimara. F'San Luċjan madwar 160 raħel, ħafna minnhom Żwieten taħt il-kmand ta' Lugotenet tal-flotta tal-Ordni, ċertu kavallier Du Pin LaguÈriviÈre, fethu n-nar fuq il-Francīzi u waqfu biss wara li t-18-il biċċa artillerija li kellhom spiċċaw bla munizzjon. Il-Ġeneral Francīz Desaix kien impressjonat tant li ħalliehom jitolqu bl-unuri militari kollha.

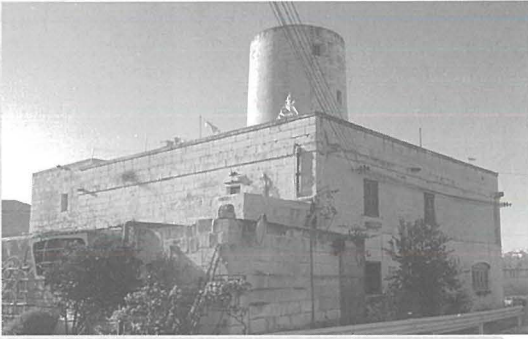
L-Armata Francīza tal-Lvant salpat lejn l-Eħittu bejn it-18 u d-19 ta' Ġunju 1798. Bonaparte ħalla gwarniħhun Francīz taħt il-Ġeneral Vaubois waqt li hu u l-bqija baħħru għal Lixandra.

Skont Bosredon de Ransijat, President tal-Kummissjoni tal-Gvern <ivili, il-qawwa tat-truppa Francīza kienet ta' 3,650 suldat imqassmin f'erba' diviżjonijiet. Ma' dawn ħew miżjuda l-ekwipaħħi ta' La Diane, Le Guillaume Tell u La Justice. B'kollox, bejn suldati u baħħara il-gwarniħhun kellu saħħa ta' madwar 5,100.

Fil-5 ta' Settembru 1798 il-Francīzi attakkaw ir-raħal ta' Haż-Żabbar, bil-pjan li jdawwru r-raħal, u waqt li ma jħallux għajna minn barra, jisirqu kemm l-ikel isibu. Il-Maltin kienu lesti għalihom u meta t-truppi daħlu fir-raħal sabu kompletament abbandunat. Kif sabu ruħhom fl-isqaci, ir-raħħala attakkawhom mit-twieqi u s-soqfa tal-bini. L-isforzi tagħhom tharbtu anke minħabba li sabu ma' wiċċhom numru ta' batteriji fiż-żona mfassla mill-inħinier militari u perit Żejtuni Michele Cachia. L-attakk ma naxxiex u l-Francīzi reħghu nqafu wara s-swar. Din kienet l-aħħar darba li l-Francīzi ppruvaw jiksru l-imblokk fuq l-art.

Cachia kien responsabbli għall-kostruzzjoni ta' diversi batteriji, kemm madwar iż-Żejtun kif ukoll f'partijiet oħra ta' Malta. Il-Batteriji taż-Żejtun kienu parti minn katina ta' batteriji, redoubts u entrenchments mdawrin mal-pożizzjonijiet Francīzi. Inbnew mill-inqas sitt batteriji żgħar:

Batterija Della Croce qrib il-knisja parrokkjali; Il-Batteriji tal-Caspio kienu żewħ batteriji li jinsabu viċin il-Knisja ta' San Klement, armati b'żewħ kanuni ta' 8-libbra (b'riferenza għat-toqol tal-balal tagħhom u magħrufin bl-Ingliż bħala 8-Pounders). Il-Batteriji tal-Fax kienu tliet batteriji qrib il-Knisja ta' San Girgor li kienu jkopru t-triq għal Marsaskala.

Ir-Ridott tal-Mithna kien jinstab tul il-linja ta' difiża li tgħaqqad il-bliet ta' Haż-Żabbar u Hal Tarxien. Ir-ridott, mibni minn hitan tal-hebel tas-sejjieh kellu forma pjuttost trijangulari u kien imfassal b'tali mod biex it-tliet toroq principali li jiltaqghu hemm jgħaddu minn ho nofsu. Dawn it-toroq illum nafuhom bhala Triq 10 ta' Settembru 1797, Triq id-Dejma, u Triq Għollieq.

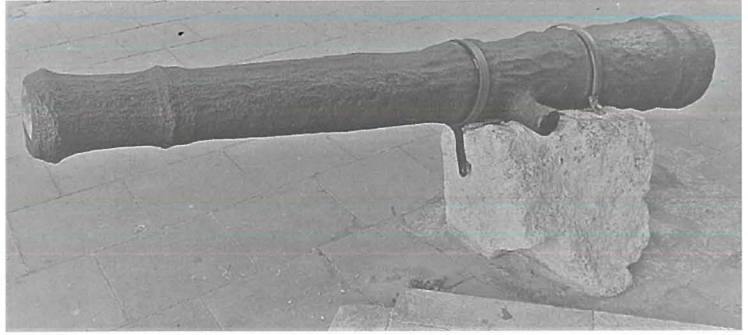
Il-Mithna kienet fuq in-naħa tat-Tramuntana tar-ridott b'funzjoni ta' blockhouse, jew fi kliem sempliċi, akkomodazzjoni u kenn lit-truppi, u maħžen għall-provisti. It-torri tagħha kien observation-post eċċellenti minn fejn ir-ribelli Maltin kienu jzommu għassa mill-għadu tul il-Cottonera enceinte.

Il-Batterija ta' Borg li kienet tinstab 'il barra mir-raħal, tkopri t-triq bejn Hal Tarxien u ż-Żejtun, u l-inħawi sal-mithna l-qadima. Il-linja ta' difiża kienet tkompli testendi mill-mithna sa Santu Rokku mal-kosta.

Apparti minn dawn il-fortifikazzjonijiet, hafna Żwieten kienu mqassmin f'torrijiet u l-batteriji f'Marsaskala, Marsaxlokk u San Tumas, wara li dawn hew mirbuħa lura mill-Maltin. Minn inkjesta li għamel l-Ammirall Ingliż Lord Nelson f'Ottubru tal-1798 jirriżulta li għalkemm il-Maltin ma tantx kellhom ikel u provisti, xorta rnexxielhom jdawru l-Belt Valletta u jstabilixxu 6 kampijiet b'saħħa totali ta' kważi 4000 raħel, li 800 minnhom jiffurmaw ir-reħiment taż-Żejtun.

Fl-10 ta' Diċembru 1799 żbarkaw l-ewwel truppi Ngliżi f'Malta, taħt il-kmand tal-Aħent Brigadier General Graham, u l-għada t-30th (Cambridgeshire) Regiment of Foot taħt il-kmand tal-Kurunell Robert Manners hie skjerat miż-Żejtun biex iservi f'Haż-Żabbar u l-batterija ta' Santu Rokku, li kellha mortar ta' 13-il pulzier misluf mill-bastiment HMS Strombolo. Il-biċċa l-kbira tar-riħment Ingliż kien stazzjonat fiż-Żejtun, b'postijiet avvanzati f'Haż-Żabbar, u l-Batterija ta' Santu Rokku.

Ix-xogħol tal-għassa fil-parti avvanzata tal-linja quddiem Haż-Żabbar kien kważi għal kollox f'idejn il-Maltin. Il-Qawwa taż-Żejtun Regiment f'Lulju tal-1800 kienet biss ta' 264 raħel, effettivament 21

surhent, 36 kapural u 207 suldati, peress li hafna Żwieten kienu mifruxin f'batteriji mal-kosta u bnadi oħra.

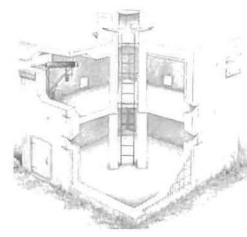
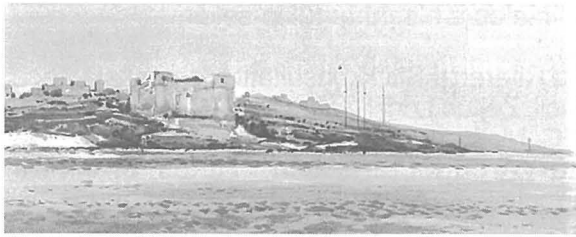
Fil-każ ta' xi inkursjoni Franciża minn wara l-linji tal-Kottonera, it-truppi Maltin f'Haż-Żabbar kellhom l-ordni jirtiraw lura malajr u jikkoncentraw il-forzi tagħhom fuq iż-Żejtun. Il-belt kienet meqjusa ideali għad-difiża, wieqfa fuq għoljiet li jħarsu l-kampanja ta' madwar it-triq kollha lejn it-Tliet Ibliet. Barra minn hekk, il-qalba tal-belt taż-Żejtun kienet qisha labirint ta' sqaqien u toroq dojoq, fejn wieħed seta' facilment iħejji imboskati u jisparpalja t-truppi tal-għadu.

Waqt l-imblokk, ir-Riħment taż-Żejtun mexxa attakk fuq il-Forti ta' San Salvatore u Villa Bighi u ħatfu salib kbir tal-injam li kien jinstab quddiem il-Monasteru tal-Kapuċċini abbandunat tal-Kalkara, fejn aktar 'il quddiem twaqqfet batterija mir-ribelli Maltin. Is-salib, meqjus trofew tal-gwerra, hie espost fil-pjazza tar-raħal.

Il-knisja l-qadima ta' San Girgor, il-villa tal-Isqof Vincenzo Labini, u żewħ vilel oħra (Palazzo Fremaux u Villa Arrigo) ntużaw bhala sptarijiet. Il-Kaptan Alexander Ball, qağhad iż-Żejtun fil-15 ta' Jannar, 1799, fejn kellu jiltaqa' ma' Vincenzo Borg "Brared", mexxej tar-ribelli Maltin, li naqas milli jattendi minħabba mard. Imbagħad bhala rikonoxximent tal-partecipazzjoni tar-raħħala fir-rewwixta kontra l-Franciżi, u rigal lil GużĒ Abela fil-kariga ta' rappreżentant ewlieni għaž-Żejtun. Ball, issa l-ewwel kummissarju għoli Ingliż f'Malta, bena Gnien il-Kmand fl-1802. Il-ħnien serva kemm għal skopijiet amministrattivi kif ukoll ċivili, waqt li sebbah ir-raħal.

Is-Seklu Għoxrin

Matul l-ewwel gwerra dinjija, Malta ma kinitx esposta direttament għall-attakki minħabba n-natura tal-kampanji u l-gwerra fit-Trincej li kienu qed isehħu 'l bogħod sew mill-gzejjer tagħna. Kien hemm madanakollu theddida navali, partikolarment minn U-Boots (Sottomarini) Ġermaniżi. Bosta difiżi kostali hew rinovati u waħda mill-prekawzjonijiet meħuda kienet il-kostruzzjoni ta' stazzjon idrografiku ħdejn it-Torri ta' San Tumas fl-1917. Dan kien iservi bhala radar primittiv bl-iskop li jissemma għall-ħsejjes minn magni ta' bastimenti u sottomarini ħejjin mill-baħar. Illum ma baqa' xejn

minnu għajr f'it hadid meqrud fejn kienu mwaħħlin l-arbli.

Il-Kriżijj tal-Abissinja faqqgħet fl-1935, wara li t-Taljani taħt il-gvern Faxxista ta' Mussolini invadew dawk li llum nafuhom bħala l-Etjopja u l-Eritrea. Il-Militar Inġliż hie ordnat jirrevedi mill-hdid is-sitwazzjoni difensiva tal-Gżejjer Maltin li wassal biex jinbada l-bini tal-ewwel Beach Defence Posts jew Pillboxes. Dawn kienu kmamar pjuttost zġhar forma ta' bunker iffortifikat mibni fuq, mhux taħt l-art, biex iservu ta' observat posts, jew postijiet tal-għassa attrezzati b'machine guns u anka b'searchlight kultant. L-idea kienet li jinħoloq netwerk ta' dawn il-pillboxes mifruxa l-aktar fiż-żoni kostali u f'postijiet minn fejn l-għadu seta' jiżbarka truppi f'każ ta' attakki jew invażjoni. Dawn kienu mdawrin bi gżuz ta' barbed wire u miżbugħin f'mod li jidhru bħala kmamar tal-għelieqi jew ta' fejn il-baħar biex ma jagħtux fil-għajn. Il-proġett hie intensifikat f'Awwissu 1938 u sal-1942 kien hemm madwar 130 Pillbox, kull waħda tiffirma parti minn ċirkwit difensiv u b'kodiċi ta' identifikazzjoni individwali.

Iż-Żejtun ukoll hie mdawwar minn dawn l-istrutturi, li l-maħħoranza tagħhom għadhom jinstabu f'postijiet fejn l-aktar setgħu jkunu effettivi, fuq jew taħt għoljiet, fil-bajjiet, f'salib it-toroq u maħenb passajhni u għelieqi minn fejn seta' javvanza l-għadu f'każ ta' invażjoni.

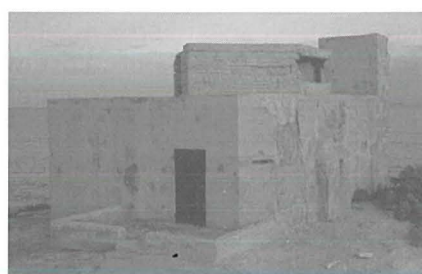
Il-Bajja ta' San Tumas kienet difiża minn erba' Beach Posts bħal dawn t'hawn fuq, li jinstabu fil-Ponta tal-Munxar, il-Ponta tal-Miħnuna, waħda fiċ-ċentru u oħra fuq l-għolja li thares fuq il-bajja. Hafna oħrajn ikopru toroq li jwasslu għal Marsaxlokk, Birżebbuħa u madwar Marsaskala, Iż-Żonqor u x-Xgħajra. Kien hemm żewġ kanuni 18 Ponders, fuq il-ponta tal-Munxar u qrib id-daħla tal-bajja u tnejn oħra ż-Żonqor u fi' Xrobb l-Għaħin. Fil-bajja kien jinstab ukoll Searchlight

Tractor, u blokk tal-konkos b'forma trijangolari b'vireg tal-hadid bil-ponta li tpoħħew taħt l-ilma biex ifixklu attentati ta' żbarkar mill-għadu, f'każ ta' invażjoni.

Wieħed isib ukoll torri ta' osservazzjoni qrib il-Gnien tal-Kmand, waqt li n-naha ta' Bulebel twaqqfet postazzjoni tal-Artillerija.

Apparti minn dawn l-istrutturi kien hemm ukoll numru kbir ta' fortifikazzjonijiet kemm ta' żmien il-Kavallieri kif ukoll tal-epoka Vittoriana f' Tas-Silħ, Delimara, Marsaxlokk u madwar Haż-Żabbar / Marsaskala li hew modifikati u adattati biex ilaħħqu mal-gwerra moderna u eventwalment dik mill-ajru. Il-Forti San Luċjan hie estiż fis-snin 1870, u wara li t-Torri Mamo hie rekwizit mill-Militar Inġliżi fl-1940 biex jintuza bħala Kwartieri Ġenerali Rehjonali nbriet pillbox u machine-gun posts fuq is-saqaf tiegħu. Bini iehor, bħal-lukanda Sans Soucis ittieħed biex jintuza mis-servizzi.

Wara li ntemmet it-Tieni Gwerra Dinjija, il-biċċa l-kbira tal-istrutturi militari hew żarmati mill-Inġliżi stess u ntelqu jew hew mgħoddija lura lill-poplu jew lill-gvern. Hafna minn dawk li nbnew mill-Ordni ntilfu maż-żmien. Il-maħħoranza tat-torrijiet tal-kosta tas-seklu sittax fl-akwati ta' madwar iż-Żejtun tneħħew mill-Inġliżi meta bnew fortifikazzjonijiet akbar u aktar moderni, attrezzati b'kanuni kbar u b'saħħithom. Il-kwalitá tal-batteriji tas-seklu tmintax kienet ferm inferjuri għal dawk minn sekli preċedenti, tant li bosta nqerdu mhux minn xi għadu militari iżda mill-maltemp u t-telqa li ħakmithom. Fl-1722 is-sitwazzjoni finanzjarja tal-Ordni wasslet biex hafna minn dawn l-istrutturi jithallew bla ekwipaħħ, ħlief fil-każ ta' xi emerġenza, billi ma kienx hemm biżżejjed truppi biex jimmanihħjaw dawn il-fortifikazzjonijiet kollha. Dan wassal għal telqa minn f'it wara li dawn nbnew. Il-Batterija tal-Maħsel m'għadhiex teżisti, filwaqt li biċċa kbira min-naħa ta' quddiem tal-Batterija

ta' Rihama waqgħet il-baħar u tinstab fi stat prekarju.

Hafna mill-batteriji tal-perjodu Franciż hew żarmati ffit wara t-tkeċċija tal-Franciżi, u ma baqa' l-ebda traċċa tal-batteriji taż-Żejtun ħlief kanun li jinstab fuq in-naħa tal-Knisja Parrokkjali. Nappella minn qalbi liż-Żwieten, lill-Kunsill, lill-Għaqdiet tar-raħal, u lil dawk kollha ta' rieda tajba biex ikunu dejjem aktar konxji tal-wirt storiku ta' pajjiżna u jaħdmu flimkien biex dawn jiġu salvati mill-qerda, anke b'risq u rispettt lejn dawk kollha li ħadmu u saħansitra taw ħajjithom biex hensa

jibqa' ħieles u b'saħħtu tul is-sekli.

Noti u Riferenzi Siti kkonsultati: Marsaskala Local Council, Zejtun Local Council, Wirt Iż-Żejtun, Malta RAMC, Malta Command, Fondazzjoni Wirt Artna, MilitaryArchitecture.com, Times of Malta, Wikipedia. Kotba u artikli: Charles Debono (artikli varji), Programmi tal-Festa tal-Mellieħa u taż-Żejtun, Arx - International Journal of Military Architecture and Fortification u xoghlijiet oħra ta' Stephen Spiteri, The Guns & Gunners of Malta ta' Denis Rollo, u Malta and British Army Infantry Regiments 1800-1979 ta' J. Bonnici / M. Cassar, Osprey (Fortifications Series).

Uħud mill-istampi li ntużaw f'dawn l-artikli huma meħudin minn iinternet open-sources. Il-jeddijiet jibqgħu miżmuma mill-awturi oriġinali. L-awtur ta' dan l-artiklu huwa d-direttur tal-Archaeic Archives Foundation of Malta u segretarju tal-għaqda Harsien Patrimonju Mosti.

Programmi Mużicali
da eseguirsi al ZEITUN in occasione
della festività di
SANTA CATERINA V.M.
Dalla Società Musicale "BELAND"
Sabato 24 Novembre 1906

March	Firenze	Birbaf
Sinfonia	Stradella	Flotow
Pezzi scelti	Cavalleria Rusticana	Mascagni
Valzer	Baci	Miruzzi
Omaggio a Donizetti		Miruzzi
Polka	Venezia	Abela

Domenica 25 Novembre

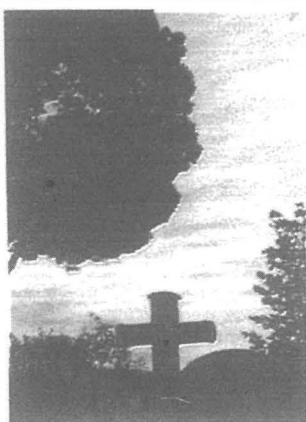
March	Annina	Cinà
Sinfonia	Jean de Paris	Boiledieu
Pezzi scelti	Mefistofele	Boito
Valzer	Spirit of Love	Hartman
Canzone Spagnuola		Chueca
Mazurka	Senoritas	Hecker

INNO BELAND
GOD SAVE THE KING
I. CATANIA, DIRET.
~~~~~
FUMATE LE SIGARETTE
MELITA & KRONOS
della Casa A. G. COUSIS & Co.

Dan it-tip ta' fuljett, maħdum fiċ-ċokon, kien jitqassam qabel il-Kunċerti mużikali mtellà mis-Socjetà Mużikali Beland fi żmien li kienet diretta minn Maestro Ignazio Catania, li mexxa l-Banda Beland bejn l-1904 u l-1919. Ta' min jinnota li fil-Festa ta' Santa Katarina, li dak iż-żmien kienet għadha tiġi ċcelebrata fil-Jum Liturgiku tagħha nhar il-25 ta' Novembru, il-Banda Beland kienet tagħti sehemha kemm f'lejlet il-festa kif ukoll bi programm mużikali ieħor f'nhar il-Festa. Il-Programmi Mużikali kienu jintemmu bid-daqq tal-'Inno Beland' kompożizzjoni ta' Maestro Paolino Vassallo, hekk kif għadu jseħħ sal-ġurnata tal-lum, u jagħlqu bil-'God Save the King' minħabba l-fatt li pajjiżna kien għadu kolonja Ingliża fi żmien matul ir-renju tar-Re Dwardu VII.

Interessanti l-fatt illi fil-programmi mużikali kienet tindaqq mużika b'format simili bħal tal-lum b'xoghlijiet kemm ta' kompożituri barranin, kif ukoll dawk Maltin li fosthom insibu dawk ta' Lorenzo Abela Scolaro (Polka Venezia li ndaqqet riċentament mill-Banda Beland fl-2018) u kompożizzjonijiet ta' Antonio Miruzzi. Dan tal-aħħar mhu ħadd ħlief is-suċċessur ta' Maestro Catania, fejn mexxa l-Banda Beland bejn l-1919 u l-1931 fi żmien meta l-Banda Beland komplet izzid il-popolarità tagħha f' Malta b'diversi kunċerti mużikali madwar il-pajjiż f'okkażjonijiet speċjali f'numru ta' lokalitajiet inkluż fil-Belt Valletta.

Hajr lil Dr Joseph Buttigieg

Emanuel Zammit Ta' Disma Funeral Director

In that time of grief we ease your sorrow by providing all inclusive funeral services to fit every budget.

22, Emcar, Triq is-Suq, Zejtun
Tel: 21694209 • Mob: 9949 0386
Email: lelidisma@gmail.com